Sürdürülebilir Eğitim ve 21. Yüzyıl Becerilerinin Kapsayıcı Eğitim Perspektifinden Değerlendirilmesi

Mahmut ÖĞ

Milli Eğitim Bakanlığı, Sınıf Öğretmeni

[1]ORCID ID: https://orcid.org/0009-0005-8173-507X

E mail : mahmudi1914@gmail, 536 404 24 63

Özet:

Bu çalışmanın amacı, sürdürülebilir eğitim yaklaşımı ile 21. yüzyıl becerileri arasındaki ilişkiyi kapsayıcı eğitim perspektifi çerçevesinde değerlendirmektir. Günümüz eğitim sistemleri, bireylerin yalnızca akademik bilgiye sahip olmalarını değil, aynı zamanda eleştirel düşünme, problem çözme, iş birliği ve iletişim gibi üst düzey becerileri geliştirmelerini hedeflemektedir. Bu bağlamda sürdürülebilir eğitim, bireylerin değişen dünya koşullarına uyum sağlayabilmelerini destekleyen dinamik bir yapı sunmaktadır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Alan yazında yer alan güncel çalışmalar incelenerek sürdürülebilir eğitim ve 21. yüzyıl becerilerinin kapsayıcı eğitim ile olan ilişkisi analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, kapsayıcı eğitim uygulamalarının farklı öğrenme ihtiyaçlarına sahip bireylerin bu becerileri geliştirmesinde önemli bir rol oynadığını göstermektedir. Ayrıca kapsayıcı yaklaşımların, öğrenciler arasında eşit öğrenme fırsatları sunarak sosyal adalet ve eğitimde fırsat eşitliği ilkelerini desteklediği belirlenmiştir. Çalışma sonucunda, sürdürülebilir eğitim hedeflerine ulaşabilmek için kapsayıcı eğitim uygulamalarının yaygınlaştırılması gerektiği ve öğretim programlarının bu doğrultuda yeniden yapılandırılmasının önemli olduğu ortaya konulmuştur. Bu kapsamda eğitim politikalarının kapsayıcılık ve beceri temelli öğrenme ekseninde geliştirilmesi önerilmektedir.

Anahtar Sözcükler :Sürdürülebilir Eğitim, 21. Yüzyıl Becerileri, Kapsayıcı Eğitim, Eğitimde Eşitlik, Beceri Temelli Öğrenme

Abstract

This study aims to evaluate the relationship between sustainable education and 21st century skills within the framework of inclusive education. Modern education systems are expected not only to provide academic knowledge but also to foster higher-order skills such as critical thinking, problem-solving, collaboration, and communication. In this context, sustainable education offers a dynamic structure that supports individuals in adapting to changing global conditions. In this study, document analysis, a qualitative research method, was utilized. Relevant literature was examined to analyze the relationship between sustainable education, 21st century skills, and inclusive education. The findings reveal that inclusive education practices play a significant role in enabling individuals with diverse learning needs to develop these skills. Additionally, inclusive approaches promote equal learning opportunities among students, thereby supporting the principles of social justice and equity in education. The results indicate that the widespread implementation of inclusive education practices is essential for achieving sustainable education goals and that curricula should be redesigned accordingly. It is

recommended that educational policies be developed based on inclusivity and skill-based learning.

Keywords: Sustainable Education, 21st Century Skills, Inclusive Education, Educational Equity, Skill-Based Learning

GİRİŞ

Günümüzde eğitim sistemlerinden beklenen işlev, öğrencilere yalnızca belirli bir bilgi birikimini aktarmakla sınırlı değildir. Bilginin hızla değiştiği, teknolojik dönüşümün günlük yaşamın ve çalışma hayatının temel unsurlarından biri hâline geldiği bir dünyada bireylerin bilgiyi kullanabilmesi, karşılaştıkları sorunlara çözüm üretebilmesi, eleştirel ve yaratıcı düşünebilmesi, başkalarıyla etkili iletişim kurabilmesi ve farklılıklarla birlikte çalışabilmesi giderek daha önemli hâle gelmektedir. Bu dönüşüm, eğitim programlarının yalnızca akademik bilgi ve içerik aktarımına değil, öğrencilerin değişen koşullara uyum sağlayabilmelerini mümkün kılan **21. yüzyıl becerilerinin** geliştirilmesine de odaklanmasını gerekli kılmaktadır. Nitekim 21. yüzyıl becerileri kapsamında eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcılık, iletişim, iş birliği, dijital okuryazarlık ve yaşam boyu öğrenme gibi becerilerin öne çıktığı görülmektedir.

21. yüzyıl becerilerinin eğitimde önem kazanması, aynı zamanda eğitimin bireysel başarıdan daha geniş bir toplumsal bağlam içerisinde değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir. Sürdürülebilir eğitim anlayışı da bu dönüşümün önemli bir parçasını oluşturmaktadır. Sürdürülebilir eğitim, bireylerin yalnızca mevcut koşullara uyum sağlamalarını değil, değişen toplumsal, ekonomik, teknolojik ve çevresel koşullar karşısında sorumluluk alabilmelerini ve geleceğin sorunlarıyla baş edebilecek bilgi, beceri ve tutumları geliştirebilmelerini hedeflemektedir. Bu yönüyle sürdürülebilir eğitim ile 21. yüzyıl becerileri arasında önemli bir kesişim bulunmaktadır. Eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcılık, iletişim ve iş birliği gibi beceriler bireyin yalnızca akademik yaşamını değil, aynı zamanda karmaşık ve sürekli değişen yaşam koşullarına uyum sağlayabilmesini destekleyen beceriler olarak değerlendirilmektedir.

Ancak 21. yüzyıl becerilerinin eğitim sistemlerinde önem kazanması, bu becerilerin **bütün öğrenciler için eşit ve erişilebilir biçimde geliştirilebilmesi** sorununu da beraberinde getirmektedir. Bir eğitim sisteminin öğrencilerden eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcılık veya dijital okuryazarlık gibi beceriler geliştirmesini beklemesi, bu becerilerin geliştirilmesi için gerekli öğrenme fırsatlarının tüm öğrencilere sunulduğu anlamına gelmemektedir. Özellikle fiziksel, ekonomik, sosyal, kültürel veya dijital açıdan dezavantajlı öğrencilerin eğitim kaynaklarına ve öğrenme fırsatlarına erişimindeki farklılıklar, 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesi bakımından önemli bir eşitsizlik alanı oluşturabilmektedir. Daha önce incelenen çalışmalarda da özellikle kırsal ve dezavantajlı öğrenme çevrelerinde fiziksel altyapı eksiklikleri, dijital araçlara erişimdeki farklılıklar ve destek hizmetlerinin yetersizliğinin kapsayıcı eğitim açısından sorun oluşturabildiği görülmektedir.

Bu noktada **kapsayıcı eğitim** kavramı, 21. yüzyıl becerilerinin sürdürülebilir eğitim bağlamında değerlendirilmesinde önemli bir perspektif sunmaktadır. Kapsayıcı eğitim,

öğrencilerin yalnızca eğitim ortamında bulunmalarını değil, öğrenme süreçlerine anlamlı biçimde katılabilmelerini ve farklılıkları dikkate alınarak eğitim fırsatlarından yararlanabilmelerini ifade eden daha geniş bir yaklaşım olarak ele alınmaktadır. Bu nedenle kapsayıcılık açısından temel mesele, bütün öğrencilerin aynı öğrenme ortamına yerleştirilmesiyle sınırlı değildir. Asıl mesele, farklı özelliklere ve ihtiyaçlara sahip öğrencilerin öğrenme sürecine katılabilmeleri ve kendileri için anlamlı öğrenme fırsatlarına ulaşabilmeleridir.

Bu bakımdan 21. yüzyıl becerileri ile kapsayıcı eğitim arasında çift yönlü bir ilişki bulunmaktadır. Bir taraftan eleştirel düşünme, yaratıcılık, problem çözme, iletişim ve iş birliği gibi beceriler öğrencilerin farklı öğrenme deneyimlerine katılmalarını ve birlikte öğrenmelerini destekleyebilecek niteliktedir. Diğer taraftan bu becerilerin geliştirilmesi için oluşturulan öğrenme ortamlarının kapsayıcı olmaması, bazı öğrencilerin bu fırsatlardan yeterince yararlanamamasına neden olabilmektedir. Dolayısıyla 21. yüzyıl becerilerinin eğitim programlarına dahil edilmesi kadar, bu becerilerin **kimler için, hangi koşullarda ve nasıl geliştirildiği** de önem taşımaktadır.

Özellikle iletişim ve iş birliği gibi sosyal beceriler açısından kapsayıcılık daha belirgin bir önem kazanmaktadır. Birlikte öğrenme, öğrencilerin birbirleriyle iletişim kurmalarını, farklı bakış açılarıyla karşılaşmalarını ve ortak bir problem üzerinde çalışabilmelerini gerektirmektedir. Bu durum, yalnızca akademik becerilerin değil, öğrencilerin sosyal katılımının da desteklenmesini gerekli kılmaktadır. Dosyada yer alan çalışmalarda da iş birlikli öğrenme ve öğrenci merkezli öğretim yaklaşımlarının öğrencilerin aktif katılımını destekleyen unsurlar olarak öne çıktığı görülmektedir.

Benzer biçimde **dijital okuryazarlık**, 21. yüzyıl becerileri içerisinde kapsayıcılık açısından özel bir konuma sahiptir. Dijital teknolojiler bilgiye erişimi, iletişimi, üretimi ve öğrenme süreçlerini destekleme açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Bununla birlikte dijital teknolojilere erişim konusunda ortaya çıkan eşitsizlikler, kapsayıcı eğitim açısından yeni sorunların oluşmasına da yol açabilmektedir. Daha önce incelenen kaynaklarda dijital öğrenme araçlarına erişimdeki eşitsizliklerin özellikle dezavantajlı öğrenme çevrelerinde önemli bir sorun olarak değerlendirildiği görülmektedir. Bu nedenle dijital okuryazarlığın yalnızca teknoloji kullanma becerisi olarak ele alınması yeterli değildir; öğrencilerin bu beceriyi geliştirebilmeleri için gerekli teknolojik olanaklara ve erişilebilir öğrenme içeriklerine sahip olup olmadıkları da dikkate alınmalıdır.

Burada öğretmen faktörü de belirleyici bir unsur olarak ortaya çıkmaktadır. 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesi, öğretmenin geleneksel bilgi aktarıcı rolünün ötesine geçerek öğrencilerin aktif katılımını, problem çözmesini, iş birliği yapmasını ve farklı düşünme biçimlerini kullanmasını destekleyen öğrenme ortamları oluşturmasını gerektirmektedir. Daha önce incelenen kaynaklarda öğretmenin bireysel farklılıkları dikkate alması, iş birlikli öğrenme ortamları oluşturması ve öğrencilerin 21. yüzyıl becerilerinin gelişimini desteklemesi önemli bir yeterlik alanı olarak ele alınmıştır. Bu nedenle kapsayıcı bir 21. yüzyıl becerileri eğitimi yalnızca program içeriğinin değiştirilmesiyle değil, öğretmenlerin pedagojik ve dijital yeterliklerinin geliştirilmesiyle de ilişkilidir.

Bütün bu değerlendirmeler birlikte ele alındığında, 21. yüzyıl becerilerinin sürdürülebilir eğitim açısından taşıdığı anlamın yalnızca "geleceğin becerilerini öğrencilere kazandırmak" şeklinde açıklanamayacağı görülmektedir. Aynı zamanda **bütün öğrencilerin bu becerileri geliştirebilecekleri adil, erişilebilir ve katılımcı öğrenme ortamlarının oluşturulması** gerekmektedir. Bu durum, 21. yüzyıl becerileri, sürdürülebilir eğitim ve kapsayıcı eğitim kavramlarının birbirinden bağımsız değil, birbirini tamamlayan üç yaklaşım olarak değerlendirilmesini gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmanın çıkış noktasını da söz konusu ilişki oluşturmaktadır. Literatürde 21. yüzyıl becerileri, sürdürülebilir eğitim ve kapsayıcı eğitim kavramlarının ayrı ayrı ele alındığı çalışmalar bulunmasına karşın, bu üç alanın kesişiminde ortaya çıkan ortak boyutların birlikte değerlendirilmesine ihtiyaç bulunmaktadır. Bu nedenle araştırmada 21. yüzyıl becerileri sürdürülebilir eğitim bağlamında ele alınmış ve bu becerilerin kapsayıcı eğitim açısından taşıdığı anlam incelenmiştir. Özellikle bilişsel beceriler, sosyal beceriler, dijital beceriler, öğrenmeyi öğrenme, öğretmen yeterlikleri ve eşit katılım boyutları üzerinde durulmuştur.

Bu doğrultuda araştırmanın amacı, sürdürülebilir eğitim bağlamında 21. yüzyıl becerilerini kapsayıcı eğitim açısından incelemek ve literatürde bu becerilerin bütün öğrencilerin öğrenme süreçlerine katılımı, eşit erişimi ve gelişimiyle nasıl ilişkilendirildiğini ortaya koymaktır.

amaçları maddeler halinde yaz

Araştırmanın Amacı ve Alt Amaçları

Bu araştırmanın genel amacı, **sürdürülebilir eğitim bağlamında 21. yüzyıl becerilerini kapsayıcı eğitim açısından incelemek** ve bu becerilerin bütün öğrencilerin öğrenme süreçlerine eşit ve anlamlı biçimde katılımıyla nasıl ilişkilendirildiğini ortaya koymaktır.

Bu genel amaç doğrultusunda araştırmada aşağıdaki alt amaçlara cevap aranmıştır:

1. **21. yüzyıl becerileri sürdürülebilir eğitim bağlamında nasıl ele alınmaktadır?**
2. **21. yüzyıl becerilerinin kapsayıcı eğitim ile ilişkisi hangi boyutlarda açıklanmaktadır?**
3. **Eleştirel düşünme, problem çözme ve yaratıcılık gibi bilişsel beceriler kapsayıcı eğitim açısından nasıl değerlendirilmektedir?**
4. **İletişim ve iş birliği becerileri öğrencilerin sosyal katılımı ve birlikte öğrenme süreçleriyle nasıl ilişkilendirilmektedir?**
5. **Dijital okuryazarlık kapsayıcı ve sürdürülebilir eğitim açısından hangi fırsatları ve sınırlılıkları ortaya çıkarmaktadır?**
6. **Öğretmen yeterlikleri, 21. yüzyıl becerilerinin kapsayıcı öğrenme ortamlarında geliştirilmesinde nasıl bir rol üstlenmektedir?**

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu araştırma, sürdürülebilir eğitim bağlamında 21. yüzyıl becerilerinin kapsayıcı eğitim açısından nasıl ele alındığını ortaya koymak amacıyla nitel araştırma yaklaşımı kapsamında doküman incelemesi yöntemi kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Araştırmada doğrudan öğrencilerden veya öğretmenlerden veri toplanmamış; konuya ilişkin daha önce gerçekleştirilmiş akademik çalışmalar araştırmanın temel veri kaynağını oluşturmuştur. Bu doğrultuda çalışmaların amaçları, araştırma yöntemleri, ele aldıkları eğitim bağlamları ve temel bulguları incelenerek sürdürülebilir eğitim, 21. yüzyıl becerileri ve kapsayıcı eğitim arasındaki ilişkiler belirlenmeye çalışılmıştır.

Doküman incelemesinin tercih edilmesinin temel nedeni, araştırmanın belirli bir eğitim ortamındaki mevcut durumu ortaya koymaktan ziyade farklı araştırmalarda üretilmiş bilgileri bir araya getirerek ortak eğilimleri ve farklılaşan noktaları belirlemeye yönelik olmasıdır. Bu kapsamda çalışmalar yalnızca ayrı ayrı özetlenmemiş; araştırma sorularıyla ilişkileri, ortak kavramları ve ortaya koydukları sonuçlar karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir.

2.2. Veri Kaynakları ve Tarama Süreci

Araştırmanın veri kaynaklarını YÖK Ulusal Tez Merkezi, TR Dizin ve EBSCO veri tabanlarında gerçekleştirilen literatür taraması sonucunda ulaşılan çalışmalar oluşturmuştur. Tarama süreci 2019–2026 yılları arasındaki yayınları kapsayacak şekilde yürütülmüştür. Aramalarda sürdürülebilir eğitim, kapsayıcı eğitim, kapsayıcı öğrenme ortamları, 21. yüzyıl becerileri, erişilebilirlik, farklılaştırılmış öğretim, öğretmen yeterliği, öğrenci katılımı, sosyal katılım ve aidiyet gibi kavramlardan yararlanılmıştır. Türkçe ve İngilizce anahtar sözcükler farklı kombinasyonlarda kullanılarak konuya ilişkin çalışmaların mümkün olduğunca geniş biçimde belirlenmesi amaçlanmıştır.

İlk tarama sonucunda YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde 45, TR Dizin'de 1.603 ve EBSCO veri tabanında 393 kayıt olmak üzere toplam 2.041 kayıt elde edilmiştir. Bu sayı nihai araştırma grubunu değil, veri tabanlarında gerçekleştirilen ilk arama sonucunda ulaşılan ham kayıtları ifade etmektedir. Veri tabanlarının farklı indeksleme özellikleri nedeniyle aynı çalışmanın birden fazla veri tabanında yer alabilme ihtimali dikkate alınmış ve ilk taramada elde edilen kayıtlar doğrudan araştırma kapsamına alınmamıştır.

2.3. Dahil Edilme ve Dışlanma Ölçütleri

Tarama sonucunda elde edilen kayıtların araştırmaya dahil edilmesinde çalışmanın 2019–2026 yılları arasında yayımlanmış veya tamamlanmış olması, eğitim alanıyla ilişkili bulunması ve araştırmanın temel problem alanlarından en az biriyle anlamlı ilişki taşıması esas alınmıştır. Bu kapsamda sürdürülebilir eğitim, kapsayıcı eğitim, kapsayıcı öğrenme ortamları, eğitimde eşitlik, erişilebilirlik, öğretimin farklılaştırılması, öğretmen yeterlikleri, öğrenci katılımı, sosyal katılım ve aidiyet gibi boyutlardan en az birini ele alan çalışmalar değerlendirmeye alınmıştır.

Bunun yanında yalnızca başlığında “kapsayıcı eğitim”, “sürdürülebilirlik” veya “21. yüzyıl becerileri” ifadelerinden birinin bulunması çalışmanın dahil edilmesi için yeterli kabul edilmemiştir. Çalışmanın içeriğinin araştırmanın amacı ve alt amaçlarıyla doğrudan veya

anlamlı bir ilişki taşıması temel ölçütlerden biri olmuştur. Araştırmanın kapsamıyla doğrudan ilişkili olmayan, konu dışında kalan veya yinelenen kayıtlar değerlendirme dışında bırakılmıştır.

YÖK Ulusal Tez Merkezi'nde ulaşılan 45 kayıt başlık düzeyinde incelenmiş ve araştırmanın kapsamıyla doğrudan ilişkili olmadığı değerlendirilen 6 kayıt dışlanmıştır. Böylece YÖK veri tabanından 39 kayıt ayrıntılı incelemeye aday hâle gelmiştir. TR Dizin taramasında konu ilişkisi bakımından 7 çalışma, EBSCO taramasında ise 3 çalışma ayrıntılı değerlendirme için belirlenmiştir. Bu sayılar veri tabanları bazında gerçekleştirilen seçimleri ifade etmekte olup, farklı veri tabanlarında aynı çalışmanın bulunabilmesi nedeniyle doğrudan toplanarak nihai örneklem sayısı olarak kullanılmamıştır.

2.4. Nihai Çalışma Grubunun Oluşturulması

Tarama ve uygunluk değerlendirmelerinin ardından araştırmanın nihai analiz grubunda 14 çalışma/kaynak yer almıştır. Bu çalışmalar içerik bakımından incelendiğinde 10 çalışmanın araştırmanın temel problem alanıyla doğrudan ilişkili, 3 çalışmanın tematik destekleyici ve 1 çalışmanın kuramsal/destekleyici nitelikte olduğu belirlenmiştir.

Nihai çalışma grubunun oluşturulmasında çalışmaların yalnızca niceliksel olarak seçilmesine değil, araştırmanın alt amaçlarına sağlayabilecekleri katkıya da dikkat edilmiştir. Bu nedenle doğrudan sürdürülebilir eğitim ve kapsayıcı eğitim ilişkisini ele alan çalışmaların yanı sıra, erişilebilir öğrenme ortamları, dijital kapsayıcılık, öğretmen yeterlikleri, sosyal katılım, aidiyet ve sürdürülebilir öğrenme kültürü gibi araştırmanın temel temalarını açıklamaya katkı sağlayan çalışmalar da analiz kapsamına alınmıştır.

Bu noktada araştırmanın veri tabanlarında ulaşılan ilk kayıt sayısı ile nihai analiz grubunun birbirinden farklı olduğu özellikle vurgulanmalıdır. 2.041 kayıt ilk tarama sonucunu, 14 çalışma/kaynak ise nihai analiz grubunu ifade etmektedir. Dolayısıyla araştırmada 2.041 kaydın tamamı araştırma verisi olarak değerlendirilmemiştir.

2.5. Veri Toplama Aracı

Araştırmada verilerin sistematik biçimde kaydedilmesi amacıyla araştırmacı tarafından oluşturulan doküman inceleme formu kullanılmıştır. Form aracılığıyla her çalışmanın yayın yılı, çalışma türü, amacı, araştırma yöntemi, çalışma grubu veya veri kaynağı, ele aldığı temel kavramlar ve temel sonuçları kayıt altına alınmıştır. Bunun yanı sıra çalışmaların sürdürülebilir eğitim ve kapsayıcı eğitim açısından taşıdığı anlam değerlendirilmiş; özellikle erişilebilirlik, öğretim süreçlerinin çeşitlendirilmesi, öğretmen yeterlikleri, sosyal katılım, öğrenci aidiyeti ve sürdürülebilir öğrenme kültürü boyutları üzerinde durulmuştur.

Bu yapı sayesinde farklı araştırma yöntemleriyle gerçekleştirilmiş çalışmalar ortak bir değerlendirme çerçevesinde karşılaştırılmıştır. Böylece yalnızca çalışma sonuçlarının sıralanması yerine, çalışmalar arasında ortaya çıkan ortak ve farklı yönlerin belirlenmesi amaçlanmıştır.

2.6. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizinde tematik analiz yaklaşımından yararlanılmıştır. Analiz sürecinin ilk aşamasında nihai çalışma grubunda yer alan 14 çalışma ayrıntılı olarak incelenmiş ve araştırmanın amaçlarıyla ilişkili ifadeler belirlenmiştir. Çalışmalarda sürdürülebilir eğitim, 21. yüzyıl becerileri ve kapsayıcı eğitimle ilişkili olarak öne çıkan kavramlar kodlanmıştır.

İkinci aşamada benzer anlam taşıyan kodlar karşılaştırılarak bir araya getirilmiş ve alt temalar oluşturulmuştur. Daha sonra birbiriyle ilişkili alt temalar daha üst düzey temalar altında düzenlenmiştir. Analiz sonucunda erişilebilir öğrenme ortamları, öğretim süreçlerinin çeşitlendirilmesi, öğretmen yeterlikleri, sosyal katılım ve aidiyet ile sürdürülebilir öğrenme kültürü temel temaları öne çıkmıştır.

Sonraki aşamada her tema altında yer alan çalışmaların sonuçları karşılaştırılmıştır. Birden fazla çalışmada ortak biçimde ortaya çıkan sonuçlar belirlenirken, farklı sonuçlara ulaşan veya farklı bir boyutu vurgulayan çalışmalar ayrıca değerlendirilmiştir. Böylece araştırmanın bulguları tek tek çalışmaların özetlerinden oluşmak yerine, çalışmaların ortak sonuçlarını ve araştırma sorularıyla ilişkili anlam örüntülerini ortaya koyacak şekilde sentezlenmiştir.

2.7. Araştırmanın Güvenirliği

Araştırmanın güvenirliğini artırmak amacıyla veri tabanları, tarama dönemi, kullanılan temel kavramlar ve dahil edilme ölçütleri açık biçimde belirlenmiştir. Çalışmalar değerlendirilirken yalnızca başlık bilgileriyle yetinilmemiş; araştırmaların amaçları, yöntemleri ve sonuçları dikkate alınmıştır. Veri tabanları arasında ortaya çıkabilecek tekrarlar göz önünde bulundurulmuş ve nihai analiz grubuna alınan çalışmaların araştırma sorularıyla ilişkisi değerlendirilmiştir.

Tematik analiz sürecinde ise benzer bulgular aynı kodlar altında toplanmış, ilişkili kodlar alt temalarda birleştirilmiş ve alt temalar araştırmanın genel amacı doğrultusunda üst temalar altında düzenlenmiştir. Böylece analiz sürecinin sistematik ve araştırma sorularıyla uyumlu biçimde yürütülmesi amaçlanmıştır**.**

2.8. Araştırmanın Sınırlılıkları

Araştırma, 2019–2026 yılları arasında YÖK Ulusal Tez Merkezi, TR Dizin ve EBSCO veri tabanlarında erişilebilen çalışmalarla sınırlandırılmıştır. Dolayısıyla araştırma sonuçları kullanılan veri tabanları, belirlenen zaman aralığı, tercih edilen anahtar kavramlar ve dahil edilme ölçütleriyle sınırlıdır. Ayrıca araştırmada nihai analiz grubu 14 çalışma/kaynaktan oluştuğu için elde edilen sonuçların bütün literatürü temsil ettiği şeklinde bir genelleme yapılmamaktadır. Çalışmanın amacı, seçilen araştırmalar üzerinden sürdürülebilir eğitim, 21. yüzyıl becerileri ve kapsayıcı eğitim arasındaki ortak temaları ve ilişkileri ortaya koymaktır.

3. BULGULAR

Araştırma kapsamında incelenen 14 çalışma/kaynak, sürdürülebilir eğitim bağlamında 21. yüzyıl becerilerinin kapsayıcı eğitimle ilişkisini farklı boyutlardan ele almaktadır. Çalışmaların incelenmesi sonucunda bulguların beş temel tema etrafında yoğunlaştığı görülmüştür: erişilebilir öğrenme ortamları, öğretim süreçlerinin çeşitlendirilmesi, öğretmen yeterlikleri,

sosyal katılım ve aidiyet ile sürdürülebilir öğrenme kültürü. İncelenen çalışmaların 10'u araştırmanın temel problem alanıyla doğrudan ilişkili, 3'ü tematik destekleyici ve 1'i kuramsal/destekleyici nitelikte değerlendirilmiştir**.**

3.1. Birinci Alt Amaca İlişkin Bulgular: 21. Yüzyıl Becerilerinin Sürdürülebilir Eğitim Açısından Önemi

İlk alt amaç doğrultusunda incelenen çalışmalar, 21. yüzyıl becerilerinin sürdürülebilir eğitim açısından yalnızca akademik başarıyı destekleyen beceriler olarak değil, öğrencilerin değişen koşullara uyum sağlamalarını ve geleceğin karmaşık problemleriyle baş edebilmelerini destekleyen temel yeterlikler olarak ele alındığını göstermektedir. Özellikle eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcılık, iletişim, iş birliği ve dijital okuryazarlık becerileri sürdürülebilir öğrenme süreçlerinin önemli bileşenleri olarak öne çıkmaktadır.

Bu bulgu, sürdürülebilir eğitimin yalnızca çevresel farkındalık kazandırmaya indirgenemeyeceğini göstermektedir. Öğrencilerin karşılaştıkları sorunları analiz edebilmeleri, farklı çözüm yolları geliştirebilmeleri ve farklı bireylerle iş birliği yapabilmeleri sürdürülebilir bir öğrenme kültürünün oluşturulması açısından önem taşımaktadır. Dosyada yer alan çalışmaların ortak değerlendirmesi de 21. yüzyıl becerilerinin bireyin yalnızca mevcut eğitim yaşamına değil, yaşam boyu öğrenme sürecine hazırlanması bakımından önem taşıdığını ortaya koymaktadır.

3.2. İkinci Alt Amaca İlişkin Bulgular: 21. Yüzyıl Becerileri ve Kapsayıcı Öğrenme Ortamları

İkinci alt amaç kapsamında elde edilen bulgular, kapsayıcı öğrenme ortamlarının oluşturulmasında erişilebilirlik ve eşit katılımın merkezi bir konumda olduğunu göstermektedir. Kapsayıcı eğitim açısından yalnızca öğrencilerin aynı eğitim ortamında bulunması yeterli görülmemekte; öğrencilerin öğrenme materyallerine, öğretim etkinliklerine ve iletişim süreçlerine erişebilmesi ve öğrenme sürecine aktif biçimde katılabilmesi önem taşımaktadır.

Bu bağlamda fiziksel erişilebilirliğin yanı sıra dijital erişilebilirlik de öne çıkan bir boyut olarak belirlenmiştir. Özellikle dijital eğitim kaynaklarının yaygınlaşması, öğrencilerin öğrenme olanaklarını artırırken dijital araçlara ve internet bağlantısına erişimde yaşanan farklılıkların kapsayıcılık açısından yeni sorunlar oluşturabileceği görülmektedir. Dosyadaki değerlendirmede de dijital kapsayıcılığın yalnızca teknoloji kullanımından ibaret olmadığı; erişim, altyapı, dijital beceriler ve farklı ihtiyaçlara sahip öğrencilerin öğrenme kaynaklarını kullanabilmesiyle birlikte ele alınması gerektiği vurgulanmaktadır**.**

3.3. Üçüncü Alt Amaca İlişkin Bulgular: Öğretim Süreçlerinin Çeşitlendirilmesi

Üçüncü alt amaç doğrultusunda çalışmaların önemli bir bölümünde öğretim süreçlerinin öğrencilerin farklı özellik ve ihtiyaçlarına göre çeşitlendirilmesinin kapsayıcı eğitim açısından gerekli olduğu görülmüştür. Aynı öğretim yönteminin bütün öğrenciler için aynı sonucu ortaya çıkaracağı varsayımı yerine, farklı öğrenme ihtiyaçlarına cevap verebilecek öğretim stratejilerinin kullanılması ön plana çıkmaktadır.

Bu bağlamda farklılaştırılmış öğretim, esnek öğrenme ortamları, farklı öğrenme materyallerinin kullanılması ve öğrencilerin farklı yollarla öğrenme sürecine katılabilmesi önemli unsurlar olarak değerlendirilmektedir. Öğretim süreçlerinin çeşitlendirilmesi aynı zamanda 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesiyle de ilişkilidir. Çünkü problem çözme, yaratıcılık, iletişim ve iş birliği gibi beceriler öğrencilerin yalnızca öğretmeni dinlediği geleneksel öğrenme ortamlarından ziyade aktif katılımı destekleyen öğrenme süreçlerini gerektirmektedir.

3.4. Dördüncü Alt Amaca İlişkin Bulgular: Öğretmen Yeterlikleri

İncelenen çalışmalar öğretmenlerin 21. yüzyıl becerilerinin geliştirilmesi ve kapsayıcı öğrenme ortamlarının oluşturulmasında belirleyici bir role sahip olduğunu göstermektedir. Öğretmenin rolü yalnızca bilgiyi aktaran kişi olmaktan çıkarak farklı öğrenme ihtiyaçlarını dikkate alan, öğrencilerin katılımını destekleyen ve uygun öğrenme ortamlarını tasarlayan bir rehberlik rolüne doğru genişlemektedir.

Öğretmen yeterlikleri açısından özellikle farklılaştırılmış öğretim, dijital teknolojilerin pedagojik amaçlarla kullanılması, erişilebilir materyal geliştirme, iş birlikli öğrenmeyi destekleme ve öğrencilerin farklılıklarını dikkate alma becerileri öne çıkmaktadır. Bununla birlikte öğretmenlerden beklenen bu yeterliklerin yalnızca bireysel çabayla geliştirilemeyeceği; hizmet içi eğitim, mesleki gelişim, uygun materyal ve teknolojik altyapı gibi sistemsel desteklerin de önemli olduğu görülmektedir.

3.5. Beşinci Alt Amaca İlişkin Bulgular: Sosyal Katılım ve Aidiyet

Çalışmaların bir diğer ortak bulgusu, kapsayıcı eğitimin akademik erişim kadar sosyal katılım ve aidiyet boyutunu da içermesidir. Öğrencinin sınıfta bulunması tek başına kapsayıcılığın gerçekleştiği anlamına gelmemektedir. Öğrencinin sınıf arkadaşlarıyla iletişim kurabilmesi, grup çalışmalarına katılabilmesi, kendisini öğrenme topluluğunun bir parçası olarak hissedebilmesi ve düşüncelerini ifade edebilmesi kapsayıcı öğrenme ortamlarının önemli göstergeleri arasında değerlendirilmektedir.

Bu açıdan iletişim ve iş birliği gibi 21. yüzyıl becerileri yalnızca bireysel beceriler olarak değil, öğrencilerin sosyal katılımını destekleyen araçlar olarak da değerlendirilebilir. İş birlikli etkinlikler öğrencilerin birbirleriyle etkileşim kurmalarına ve farklı bakış açılarını tanımalarına olanak sağlayabilir. Ancak çalışmanın bulguları açısından önemli olan nokta, grup çalışmasının tek başına kapsayıcılık göstergesi olarak değerlendirilmemesidir. Asıl önemli olan, grup içerisindeki bütün öğrencilerin öğrenme sürecine anlamlı biçimde katılabilmesidir.

3.6. Altıncı Alt Amaca İlişkin Bulgular: Sürdürülebilir Öğrenme Kültürü

Son alt amaç kapsamında çalışmalar, sürdürülebilir eğitimin kalıcı hâle gelmesinin yalnızca belirli etkinliklerin uygulanmasına değil, okul ve sınıf düzeyinde sürdürülebilir bir öğrenme kültürünün oluşturulmasına bağlı olduğunu ortaya koymaktadır. Bu kültür içerisinde eşitlik, katılım, erişilebilirlik, iş birliği, sorumluluk ve yaşam boyu öğrenme anlayışı birlikte ele alınmaktadır.

Bu bulgu doğrultusunda sürdürülebilir eğitim ile kapsayıcı eğitim birbirinden bağımsız iki alan olarak değerlendirilmemelidir. Sürdürülebilir bir eğitim sistemi öğrencilerin farklılıklarını

dikkate almalı, öğrenme olanaklarına erişimi desteklemeli ve öğrencilerin eğitim sürecine aktif biçimde katılabilecekleri koşulları oluşturmalıdır. Bu nedenle sürdürülebilirlik açısından yalnızca "geleceğe hazırlanan öğrenci" değil, geleceğe hazırlık sürecine eşit biçimde katılabilen öğrenci anlayışının öne çıkarılması gerekmektedir.

3.7. Bulguların Genel Sentezi

Bulgular bir bütün olarak değerlendirildiğinde, 21. yüzyıl becerileri, sürdürülebilir eğitim ve kapsayıcı eğitim arasında karşılıklı olarak ilişkili bir yapı ortaya çıktığı görülmektedir. Erişilebilirlik, öğrencinin öğrenme kaynaklarına ulaşmasını; öğretim süreçlerinin çeşitlendirilmesi, farklı öğrenme ihtiyaçlarına cevap verilmesini; öğretmen yeterlikleri, bu süreçlerin pedagojik olarak yönetilmesini; sosyal katılım ve aidiyet, öğrencinin öğrenme topluluğunun aktif bir üyesi olmasını; sürdürülebilir öğrenme kültürü ise bu unsurların okul yaşamında süreklilik kazanmasını ifade etmektedir.

Bu nedenle araştırmanın genel bulgusu, 21. yüzyıl becerilerinin kapsayıcı eğitim açısından yalnızca öğrencilere kazandırılması gereken bireysel yeterlikler olarak değil, bütün öğrencilerin bu yeterlikleri geliştirebilmesini mümkün kılan eğitim ortamlarının bir parçası olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir.

4. . TARTIŞMA

Araştırmada ulaşılan bulgular, 21. yüzyıl becerilerinin sürdürülebilir eğitim ve kapsayıcı eğitim bağlamında birbirinden bağımsız yapılar olarak ele alınamayacağını göstermektedir. İncelenen çalışmaların ortak yönü, eğitimde niteliğin yalnızca akademik çıktılarla açıklanamayacağı; öğrencilerin öğrenme sürecine erişimi, katılımı, sosyal aidiyeti ve farklı ihtiyaçlarına cevap verilebilmesinin de eğitim niteliğinin önemli bileşenleri olduğuna işaret etmesidir. Bu açıdan sürdürülebilir eğitim, yalnızca geleceğin gerektirdiği becerilerin öğrencilere kazandırılması değil, bu becerilerin bütün öğrenciler açısından erişilebilir ve geliştirilebilir hâle getirilmesini gerektiren daha geniş bir eğitim anlayışı olarak değerlendirilebilir.

Çalışmanın erişilebilir öğrenme ortamlarına ilişkin bulguları, kapsayıcı eğitimin yalnızca fiziksel olarak aynı eğitim ortamında bulunmayı ifade etmediğini göstermektedir. Öğrencinin eğitim materyallerine, öğretim etkinliklerine ve dijital kaynaklara erişebilmesi ve bunları kendi öğrenme sürecinde kullanabilmesi gerekmektedir. Bu durum özellikle dijital teknolojilerin eğitim süreçlerindeki rolünün artmasıyla daha önemli hâle gelmektedir. Dijital araçların öğrenme fırsatlarını çeşitlendirme potansiyeli bulunmasına karşın, teknolojiye erişim, altyapı ve dijital yeterliklerdeki farklılıklar kapsayıcılık açısından yeni eşitsizlikler oluşturabilmektedir. Dolayısıyla sürdürülebilir eğitim açısından teknoloji kullanımının yaygınlaştırılmasından önce teknolojiye erişimin ve teknolojiyi etkili kullanabilme kapasitesinin birlikte değerlendirilmesi gerekmektedir.

Araştırmada ortaya çıkan öğretim süreçlerinin çeşitlendirilmesine ilişkin bulgular da bu değerlendirmeyi desteklemektedir. Farklı öğrencilerin aynı öğretim yönteminden aynı biçimde yararlanacağı varsayımı kapsayıcı eğitim anlayışıyla örtüşmemektedir. Öğrencilerin öğrenme ihtiyaçları ve öğrenme biçimleri arasındaki farklılıkların dikkate alınması, öğretim süreçlerinin esnekleştirilmesini ve farklı öğrenme yollarının kullanılmasını gerekli kılmaktadır. Bu durum

21. yüzyıl becerileri açısından da önemlidir. Çünkü eleştirel düşünme, yaratıcılık, problem çözme ve iş birliği gibi becerilerin gelişimi öğrencinin pasif biçimde bilgi almasını değil, öğrenme sürecine aktif olarak katılmasını gerektirmektedir.

Öğretmen yeterliklerine ilişkin bulgular ise kapsayıcı ve beceri temelli eğitimin gerçekleştirilmesinde öğretmenin merkezi konumunu ortaya koymaktadır. Öğretmenin farklı öğrenme ihtiyaçlarını fark edebilmesi, öğretim sürecini buna göre düzenleyebilmesi ve dijital araçları pedagojik amaçlarla kullanabilmesi önem taşımaktadır. Bununla birlikte bu sorumluluğun yalnızca öğretmenin bireysel yeterliğine yüklenmesi doğru değildir. Öğretmenin sahip olduğu yeterlikleri uygulamaya dönüştürebilmesi için okulun fiziksel ve teknolojik olanakları, öğretim materyalleri ve mesleki gelişim fırsatları da dikkate alınmalıdır. Bu nedenle kapsayıcı eğitim açısından öğretmen yeterliği ile eğitim sisteminin öğretmene sunduğu destek birlikte değerlendirilmelidir.

Sosyal katılım ve aidiyet boyutunda ortaya çıkan bulgular, kapsayıcılığın akademik başarıdan daha geniş bir kavram olduğunu göstermektedir. Bir öğrencinin sınıfta bulunması, onun öğrenme sürecine gerçekten dahil olduğu anlamına gelmemektedir. Öğrencinin arkadaşlarıyla etkileşim kurabilmesi, düşüncelerini ifade edebilmesi, grup çalışmalarına katılabilmesi ve kendisini sınıfın bir parçası olarak görebilmesi kapsayıcı öğrenme ortamlarının önemli göstergeleridir. Bu açıdan iletişim ve iş birliği gibi 21. yüzyıl becerileri aynı zamanda sosyal katılımı destekleyen beceriler olarak değerlendirilebilir.

Burada çalışmanın önemli bir noktası ortaya çıkmaktadır: 21. yüzyıl becerileri kapsayıcı eğitimin yalnızca sonucu değil, aynı zamanda aracı olabilir. Öğrencinin iletişim kurması, iş birliği yapması, problem çözmesi ve farklı görüşleri değerlendirmesi sosyal katılımını destekleyebilir. Ancak bunun gerçekleşebilmesi için öğrenme ortamının öğrencinin katılımına gerçekten izin vermesi gerekir. Başka bir ifadeyle, öğrenciden iş birliği yapmasını beklemek yeterli değildir; öğretim tasarımının öğrencinin iş birliğine katılabileceği biçimde oluşturulması gerekir.

Sürdürülebilir öğrenme kültürüne ilişkin bulgular da bu noktayı tamamlamaktadır. Sürdürülebilir eğitim tek bir ders, etkinlik veya proje üzerinden ele alındığında süreklilik problemi ortaya çıkabilir. Sürdürülebilirliğin okul kültürünün bir parçası hâline gelmesi; eşitlik, katılım, erişilebilirlik, sorumluluk, iş birliği ve yaşam boyu öğrenme değerlerinin eğitim süreçlerinin genelinde karşılık bulmasını gerektirmektedir. Bu açıdan sürdürülebilir eğitim ile kapsayıcı eğitim arasında güçlü bir ortak zemin bulunmaktadır.

Araştırmanın bulguları ayrıca kapsayıcılığın yalnızca belirli öğrenci gruplarına yönelik bir yaklaşım olarak sınırlandırılmasının yetersiz olduğunu düşündürmektedir. Farklı öğrenme ihtiyaçları, sosyoekonomik koşullar, dijital erişim olanakları ve bireysel özellikler eğitim sürecine katılımı farklı biçimlerde etkileyebilmektedir. Bu nedenle kapsayıcı eğitim, farklılıkları ortadan kaldırmaya çalışan değil, farklılıkların öğrenme sürecinde dikkate alınmasını sağlayan bir yaklaşım olarak değerlendirilmelidir.

Genel olarak değerlendirildiğinde araştırmanın bulguları, sürdürülebilir eğitim ile 21. yüzyıl becerilerinin kapsayıcı eğitim perspektifiyle yeniden düşünülmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Buradaki temel mesele yalnızca öğrencilerin gelecekte ihtiyaç duyacağı becerileri belirlemek değildir. Asıl mesele, bu becerilere bütün öğrencilerin erişebilmesini sağlayacak eğitim ortamlarının oluşturulmasıdır. Bu nedenle sürdürülebilir eğitim, beceri eğitimi ve kapsayıcılık arasında bütüncül bir ilişki kurulması gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

5. SONUÇ

Bu araştırmada sürdürülebilir eğitim bağlamında 21. yüzyıl becerileri kapsayıcı eğitim açısından incelenmiştir. İncelenen 14 çalışma/kaynağın sentezlenmesi sonucunda erişilebilir öğrenme ortamları, öğretim süreçlerinin çeşitlendirilmesi, öğretmen yeterlikleri, sosyal katılım ve aidiyet ile sürdürülebilir öğrenme kültürü olmak üzere beş temel boyut öne çıkmıştır. Bulgular, 21. yüzyıl becerilerinin yalnızca bireysel akademik yeterlikler olarak değerlendirilmemesi gerektiğini; bu becerilerin öğrencilerin öğrenme sürecine katılımını, sosyal etkileşimini ve değişen koşullara uyumunu destekleyen bir yapı içerisinde ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Araştırmanın genel sonucu, sürdürülebilir ve kapsayıcı bir eğitim anlayışının birbirini tamamlayan üç unsura ihtiyaç duyduğudur: öğrencilerin geleceğin becerilerini geliştirmesi, bu becerilere erişebileceği öğrenme ortamlarının oluşturulması ve farklı özelliklere sahip öğrencilerin eğitim sürecine anlamlı biçimde katılabilmesi. Bu nedenle eğitim politikalarının yalnızca 21. yüzyıl becerilerini programlara eklemekle sınırlı kalmaması; erişilebilirlik, eşitlik, öğretmen yeterliği, dijital kapsayıcılık ve sosyal katılım boyutlarını da birlikte ele alması gerekmektedir**.**

6. ÖNERİLER

Eğitim programlarının hazırlanması ve güncellenmesi sürecinde 21. yüzyıl becerilerinin sürdürülebilirlik ve kapsayıcılık boyutlarıyla birlikte ele alınması önerilmektedir. Özellikle eleştirel düşünme, problem çözme, yaratıcılık, iletişim, iş birliği ve dijital okuryazarlığın yalnızca bağımsız beceriler olarak değil, öğrencilerin farklılıklarına duyarlı öğrenme süreçleri içerisinde geliştirilmesi önem taşımaktadır.

Öğretmenlerin kapsayıcı ve beceri temelli öğretim uygulamalarına yönelik mesleki gelişimlerinin desteklenmesi önerilmektedir. Bu kapsamda farklılaştırılmış öğretim, erişilebilir materyal hazırlama, dijital araçların pedagojik kullanımı, iş birlikli öğrenme ve öğrenci katılımını artırmaya yönelik uygulamalara yönelik mesleki gelişim çalışmalarına yer verilmesi yararlı olacaktır.

Dijital kapsayıcılığın güçlendirilmesi için özellikle dezavantajlı bölgelerde teknolojik altyapı, internet erişimi ve uygun dijital öğrenme materyallerinin geliştirilmesine yönelik çalışmalar yapılması önerilmektedir. Bununla birlikte yalnızca cihaz ve internet erişiminin sağlanması yeterli görülmemeli; öğrencilerin ve öğretmenlerin bu teknolojileri etkili ve pedagojik amaçlarla kullanabilmelerine yönelik destekler de değerlendirilmelidir.

Okullarda öğrencilerin sosyal katılımını ve aidiyet duygusunu destekleyen öğrenme ortamlarının oluşturulması önerilmektedir. Grup çalışmaları, akran öğrenmesi ve iş birlikli

etkinliklerin kullanımında öğrencilerin tamamının sürece anlamlı biçimde katılmasına dikkat edilmesi önemlidir.

Son olarak, gelecekte yapılacak araştırmalarda farklı eğitim kademeleri ve farklı sosyoekonomik koşullardaki öğrenciler karşılaştırmalı olarak incelenebilir. Özellikle kapsayıcı öğrenme ortamlarının 21. yüzyıl becerilerinin gelişimine etkisini doğrudan inceleyen deneysel ve karma yöntemli çalışmaların yapılması, mevcut literatürdeki ilişkilerin daha güçlü biçimde ortaya konulmasına katkı sağlayabilir**.**

KAYNAKÇA

Ainscow, M. (2020). Promoting inclusion and equity in education: Lessons from international experiences. *Nordic Journal of Studies in Educational Policy, 6*(1), 7–16. https://doi.org/10.1080/20020317.2020.1729587

Aydın Güngör, T., & Pehlivan, O. (2021). Kapsayıcı eğitimin Türk eğitim sistemindeki yeri ve önemi. *Studies in Educational Research and Development, 5*(1), 48–71.

Florian, L., & Black-Hawkins, K. (2011). Exploring inclusive pedagogy. *British Educational Research Journal, 37*(5), 813–828. https://doi.org/10.1080/01411926.2010.501096

Karabulut, R. (2024). *Sınıf öğretmenlerinin kapsayıcı eğitim uygulamalarına yönelik davranışlarının değerlendirilmesi* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi].

Kazancı, M., & Çeliköz, N. (2025). Kapsayıcı eğitim araştırmalarında güncel eğilimler. *ASA Dergisi, 3*(1), 72–90. https://doi.org/10.71313/asa.1698202

OECD. (2019). *OECD learning compass 2030: A series of concept notes*. OECD Publishing.

Partnership for 21st Century Learning [P21]. (2019). *Framework for 21st century learning definitions*.

Sarı, M., & Turhan Türkkan, B. (2019). Kuramdan uygulamaya kapsayıcı eğitim. İçinde P. O. Taneri (Ed.), *Kapsayıcı eğitim yaklaşım ve uygulamaları* (ss. 125–162). Pegem Akademi.

Slee, R. (2018). *Inclusive education isn't dead, it just smells funny*. Routledge.

Şengöz, E., Soydan, S. B., & Saltalı, N. D. (2024). Temel eğitim öğretmenlerinin kapsayıcı eğitim öz-yeterliklerinin yordayıcısı olarak eleştirel çokkültürlü eğitim öz-yeterlikleri. *The Journal of Academic Social Science*, 127(127), 244–265. https://doi.org/10.29228/ASOS.55051

UNESCO. (2021). *Reimagining our futures together: A new social contract for education*. UNESCO.

United Nations. (2015). *Transforming our world: The 2030 agenda for sustainable development*. United Nations.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.

Zhao, Y. (2020). *Taming the machine: How educators can leverage artificial intelligence to shape the future*. Teachers College Press. **[**